

บทที่ 2

หลักการ แนวคิด งานวิจัยและวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง พัฒนาการของหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปในหลักสูตรสาขาพยาบาลศาสตร์ ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล สรุป วิเคราะห์ นำเสนอเกี่ยวกับหลักการ แนวคิด งานวิจัยทั้งในและนอกประเทศ รวมทั้งวรรณคดีที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางและหลักการ สำหรับผลการวิจัยที่จะได้ในโอกาสต่อไป ซึ่งในบทนี้จะประกอบด้วย เนื้อหาที่เรียงตามลำดับความสำคัญคือ ความหมายของหลักสูตร จุดมุ่งหมายและความหมายของการศึกษาวิชาพื้นฐานทั่วไป ความเป็นมาของวิชาพื้นฐานทั่วไป รูปแบบและการบริหารหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไป ปัญหาของการนำหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปไปใช้ ความเป็นมาและพัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย และพัฒนาการของหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ของไทย ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละส่วนดังนี้

ความหมายของหลักสูตร

คำว่า "หลักสูตร" ได้มีการศึกษาทั้งไทยและต่างประเทศให้ความหมายของคำนี้ไว้หลาย ๆ ลักษณะ ในส่วนที่เป็นความหมายที่ใช้ในระบบการศึกษา ตามที่ แคมป์เบลล์ (Campbell) กล่าวไว้คือ "กิจกรรมทั้งหลายที่คณะครูหรือในบางกรณีด้วยความร่วมมือกับประชาชนประมวลขึ้นเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และเพื่อใช้เป็นแนวสำหรับประเมินผลโครงการสอนของโรงเรียน" (Roald Campbell F., 1971 : 143) ส่วน ทายา กล่าวถึงหลักสูตรว่า "หลักสูตรทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตรในสาขาใดระดับใดย่อมต้องประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญคือ เป้าหมายและวัตถุประสงค์เฉพาะวิชา มีการเลือกและจัด เนื้อหา แนวการสอนและประสบการณ์การเรียน ตลอดจนวิธีการวัดผลด้วย" (Hilda Taba, 1962 : 10) ซึ่งจะให้ความหมายในแนวทางเดียวกับ ปทีป เมธาคุณวุฒิ ที่ให้ความหมายไว้ว่า "หลักสูตรเป็นแผนการเรียนการสอนซึ่งประกอบด้วยจุดมุ่งหมายของการศึกษา วิธีการเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมาย

หมายถึง การพิจารณา คัดเลือก จัดรวบรวม และเรียบเรียงเนื้อหา ประสพการณ์ ตลอดจน การวางแผน” (ปทีป เมธาคุณวุฒิ ม.ป.ป. : 1) นอกจากนั้นแล้วถ้าหากจะกล่าวเฉพาะ ส่วนที่เกี่ยวกับในระดับอุดมศึกษาแล้ว ความหมายของหลักสูตรจะเน้นเป็นพิเศษของเนื้อหา และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับเนื้อหารวมทั้งกิจกรรมที่ดำเนินไปเพื่อเนื้อหาดังกล่าว โดยที่ จะมีความสัมพันธ์กับการสอน ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติของหลักสูตร การสอนจะเป็นการขยายและกระจาย เนื้อหาไปสู่ผู้เรียนตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ (ไพฑูริย์ สินลารัตน์ 2522 : 50) ดังนั้นจะ เห็นได้ว่าหลักสูตรจะเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญของกระบวนการทางการศึกษา เพราะเป็น ตัวกำหนดให้ผู้เรียนไปถึงจุดหมายปลายทางได้ หรืออีกนัยหนึ่ง หลักสูตรจะบอกให้ทราบ ถึงทิศทาง ที่ผู้เรียนและผู้สอนต้องปฏิบัติ เพื่อให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายของสถานศึกษานั้น ๆ

(Brubacher 1969 : 155 อ้างใน สมคิด รัชศาสตร์ 2519 : 33-34)

โดยสรุป จากความหมายหลาย ๆ ทรรศนะตามที่กล่าวมาสามารถสรุปความหมาย ของหลักสูตรได้ว่า หลักสูตรเป็นประมวลประสพการณ์ที่ครอบคลุม เนื้อหาสาระ วิชาการ แนวทาง การสอนให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ ขอบข่ายของเนื้อหาและประสพการณ์ของการเรียนรู้ ที่แสดงออกมา ให้ทราบโดยการจัดหมวดวิชา รายวิชาหรือหน่วยการสอน ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดไว้ให้ ซึ่งแต่ละส่วนจะต้องสัมพันธ์กัน เพื่อจะทำให้ผลผลิตคือ ผู้เรียนมีคุณลักษณะความสามารถตรงตามที่ สถาบันและหลักสูตรได้คาดหวังไว้

จุดมุ่งหมายและความหมายของการศึกษาวิชาพื้นฐานทั่วไป

เมื่อได้พิจารณาถึงความหมายของคำว่า “หลักสูตร” โดยทั่วไปแล้ว มีข้อสังเกต ประการหนึ่งว่า การศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้น หลักสูตรจะเน้นในเรื่องเนื้อหาเป็นพิเศษ และอุดมการณ์ของสถาบันก็ได้มุ่งให้ผู้สำเร็จการศึกษา มีแต่เพียงความรู้ความสามารถที่จะ ประกอบอาชีพหรือประกอบกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพื่อการยังชีพเท่านั้น แต่จะมองผู้เรียนใน ฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม ซึ่งต้องมีชีวิตเกี่ยวข้องกับคนอื่นในสังคม เดียวกันหรือต่างกันด้วย ดังนั้น เนื้อหาสาระของความรู้ที่กำหนดให้เรียนจึงครอบคลุมทั้งในด้านความรู้ที่จำเป็นเฉพาะ วิชาชีพ และวิชาแขนงอื่น ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้การประกอบอาชีพนั้นประสบความสำเร็จสูงสุด สามารถเผชิญปัญหาอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมในด้านต่าง ๆ ซึ่งอาจ เกิดขึ้น เป็น

ประจำวัน สามารถปรับตัวได้ และช่วยให้เกิดความเจริญงอกงาม ในส่วนตนได้ตามสมควร
 แขนงวิชาดังกล่าวนี้เรียกรวมกันว่า เป็นวิชาการศึกษาทั่วไป (General Education)
 (สมคิด รัชชาสัจย์ 2519 : 35) หรือที่เรียกกันในสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาอื่น ๆ
 (ยกเว้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ว่า "วิชาพื้นฐานทั่วไป"

เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาพื้นฐานทั่วไป (General Education) อย่างชัดเจน
 ขึ้น ผู้วิจัยขอเสนอความหมายของคำนี้ ตามที่ แมรี พิลเลพิค (Mary Pillepich 1964 : 26)
 กล่าวสรุปไว้ดังนี้ วิชาพื้นฐานทั่วไป (General Education) มิใช่การศึกษาเพื่ออาชีพ
 (nonvocational) มิใช่การศึกษาเพื่อความชำนาญเฉพาะอย่าง (nonspecialized)
 แต่เป็นการศึกษาเพื่อเตรียมมวลชนในสังคมประชาธิปไตยให้เป็นผู้ที่กอร์ปด้วยสติปัญญา มีความ
 รอบรู้ และความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นความหมายในแนวทางเดียวกับนักการศึกษาของไทย คือ
 วิจิตร ศรีสอาน ได้ให้ความหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไปว่า หมายถึง การศึกษาที่จำเป็น
 สำหรับทุกคน เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการเป็นพลเมืองดี (วิจิตร ศรีสอาน 2518 : 79)

จากนิยามข้างต้น รวมสรุปได้ว่า วิชาพื้นฐานทั่วไปหมายถึง การศึกษาที่จัดให้
 สำหรับทุกคน เพื่อให้มีพื้นฐานความรู้ที่กว้างขวางนอกเหนือจากวิชาชีพเฉพาะสาขาของตนให้
 เป็นผู้ที่มีความคิดกว้างไกล มีวิจารณญาณด้วยสติปัญญาอันดี มีความคิดสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบ
 เข้าใจปัญหาของสังคมและมีจิตใจเสียสละพร้อมจะทำประโยชน์เพื่อสังคม ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า
 ในฐานะพลเมืองที่มีประสิทธิภาพ

ในแง่ของจุดมุ่งหมาย หรือ เป้าหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไปก็เช่นเดียวกับความหมาย
 กล่าวคือ มีนักการศึกษาและสถาบันการศึกษาได้ระบุจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายไว้มากมาย ซึ่งส่วน
 ใหญ่จะมีความคล้ายคลึงในการยอมรับเป้าหมายเบื้องต้นไปในแนวทางเดียวกัน นั่นคือการบอ
 คุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่ต้องการจะให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน หลังจากเรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปแล้ว
 (เรณู ผลสวัสดิ์ 2524 : 8) แมรี พิลเลพิค เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับเป้าหมายของวิชาชี
 ว์ 4 ประการคือ

1. ให้ความรู้ในสาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) สังคม-
 ศาสตร์ (Social Sciences) และสาขามนุษยศาสตร์
2. ให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้เป็นนักคิดอย่างมีเหตุผล

3. ให้สามารถติดต่อ (Communicate) กับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เสริมสร้างให้มีบุคลิกลักษณะที่เหมาะสม (Mary Pillepich 1964 : 31)

จะเห็นได้ว่า วิชาการศึกษาทั่วไปตามแนวคิดนี้ครอบคลุม หมวดวิชาต่าง ๆ คือ หมวดวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และหมวดวิชาที่ว่าด้วยการติดต่อสื่อสาร นอกจากนั้นแล้ว โปซูร์ย์ สินลารัตน์ ได้เสนอจุดมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไปสำหรับมหาวิทยาลัยไทยไว้จากความคิดพื้นฐาน 3 ประการคือ ทักษะ ความเข้าใจ ทศนคติ และความซาบซึ้ง ดังนี้

แนวคิดพื้นฐาน	จุดมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป
1. ด้านทักษะ	ช่วยให้นักศึกษาพัฒนาทักษะ เบื้องต้นสำหรับการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย และสำหรับการดำรงชีวิตที่ดีและมีประโยชน์
2. ด้านความเข้าใจ	เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจวิวัฒนาการขององค์การทางสังคมไทยและอิทธิพลของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีต่อการพัฒนาองค์การ
3. ด้านทัศนคติและความซาบซึ้ง	เพื่อให้นักศึกษามีทัศนคติและความซาบซึ้งในจริยธรรมและค่านิยมทางสังคมในด้านความงามของศิลปะและธรรมชาติ ความรับผิดชอบในด้านศีลธรรมและจรรยาและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย (Paitoon Sinlarat, 1976 : 136-146)

อุดมการณ์ของแนวคิดเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในสถาบันการศึกษาหลายแห่ง เช่นเดียวกัน ดังเห็นได้จากข้อคิดของ แอนนา แกลลาเกอร์ ที่กล่าวว่า "หลักสูตรการศึกษาหลายแห่งนอกจากจะมุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถ มีทักษะ และยอมรับในคุณค่าของการประกอบอาชีพแล้ว ยังมุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาคุณลักษณะที่จำเป็นบางประการ เช่น การรู้จักตนเอง (Self realization) และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมด้วย (Anna Gallagher, 1965 : 15-17 อ้างในสมคิด รัชชาลัย 2519 : 37) คุณลักษณะทั้ง 3 ประการดังกล่าวนี้เป็นคุณลักษณะเฉพาะที่สำคัญของผู้ที่จะประสบผลสำเร็จในฐานะ

เป็นพยาบาลวิชาชีพที่มีคุณภาพ จึงสังเกตได้โดยทั่วไปว่า โครงสร้างหลักสูตรการศึกษาพยาบาล ได้กำหนดให้มีวิชาพื้นฐานทั่วไป รวมอยู่ด้วยส่วนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะพบว่า ประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ของหน่วยกิต ที่คิดเรียนในหลักสูตรนั้น ๆ จะได้กับหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป (Kathleen Guinee'K 1966 : 56-57) แต่จากการศึกษาของสมคิด รัชชาสัดย์ เรื่อง ระบบบริหาร การศึกษาของโรงเรียนพยาบาลในกรุงเทพมหานครเมื่อปี พ.ศ. 2519 ในส่วนที่เกี่ยวกับโครงสร้างหลักสูตรพื้นฐานทั่วไป ในแต่ละโรงเรียนพยาบาลในกรุงเทพมหานคร พบว่า การจัดสัดส่วนระหว่างหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป กับหมวดวิชาชีพในปีแรกของหลักสูตรทุกประเภทมีจำนวนหน่วยกิตของวิชานี้สูง เมื่อเทียบกับหน่วยกิตของหมวดวิชาชีพ และจะลดลงในปีการศึกษาต่อมา ในขณะที่หน่วยกิตของหมวดวิชาชีพเพิ่มสูงขึ้น (สมคิด รัชชาสัดย์ 2519 : จ) สำหรับสัดส่วนของหน่วยกิตตลอดหลักสูตรของหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไปต่อหมวดวิชาพยาบาล ในหลักสูตรระดับปริญญาตรี เป็น 1 : 1.54 คิดเป็นเปอร์เซ็นต์สำหรับหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไปจะมีเพียง 39.25 เปอร์เซ็นต์ (สมคิด รัชชาสัดย์ 2519 : 109) ซึ่งแตกต่างจาก ข้อเสนอของ กนิ (Kathleen Guinee 1966) ที่พบว่า หลักสูตรพยาบาลส่วนใหญ่มีวิชาพื้นฐานทั่วไปอยู่ประมาณ 50 เปอร์เซ็นต์ของหน่วยกิต

ความเป็นมาของหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไป

เพื่อความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เกี่ยวกับวิชาพื้นฐานทั่วไป นอกเหนือจากการทำความเข้าใจกับความหมายและจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายมาแล้ว ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจึงเสนอข้อมูลสำคัญของประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปไว้ดังนี้คือ

การเริ่มต้นของหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปมาจากสมัยกรีกและโรมัน ในรูปแบบของวิชาศิลปศาสตร์ (Liberal Education) ซึ่งหมายถึง การศึกษาประเภทมนุษยธรรม (Humanistic) ซึ่งเน้นทางด้าน การพัฒนาจิตใจและสติปัญญาที่เราเรียกว่า ภูมิปัญญา เน้น การศึกษาให้แก่ชนชั้นปัญญาชน (Intellectual Elite) เพื่อการนำไปสู่การเป็นปัญญาชนที่สมบูรณ์ (วีจิตร สวัสดิ์ 2518 : 79)

ต่อมา มีการเปลี่ยนแปลงวิชาการด้านศิลปศาสตร์ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 และ 20 เนื่องจากจุดมุ่งหมายของการศึกษาเปลี่ยนจากการศึกษาเพื่อมวลชนส่วนน้อยไป เป็นการศึกษา

เพื่อมวลชน และความเจริญทางวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์หลายสาขา มีส่วนทำให้หลักสูตรศิลปศาสตร์ต้องเปลี่ยนไป (วิจิตร ศรีสอาน 2518 : 80)

ศัพท์ ของคำว่า “วิชาพื้นฐานทั่วไป” (General Education) เกิดขึ้นแทนที่วิชาศิลปศาสตร์ (Liberal Education) เมื่อมีแนวคิดทางอุดมการณ์เกิดขึ้นว่า บุคคลทุกคนเป็นอิสระและมีส่วนร่วมในการทำงานสร้างสรรค์สังคมด้วยกันทุกคน และความต้องการของสังคมและด้าน เนื้อหาวิชาที่จำกัด เฉพาะทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ตามแนวคิด เดิมของศิลปศาสตร์นั้น ไม่เหมาะแก่ยุคสมัยแล้ว เนื่องจากมีความเจริญด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาด้วย ซึ่งผล เมืองทุกคนต้องมีความรู้กว้างในส่วนนี้ด้วย และในกลางศตวรรษที่ 20 ได้มีการคาดหวังอย่างมากว่าหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปจะช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับของคนในสังคม จากความแตกต่างกัน (Danial Taner and Laurel N. Tanner 1980 : 444-445)

ในช่วงศตวรรษที่ 19 หลักสูตรปริญญาตรีได้มีการพัฒนาออกไปอีก ผลจากการพัฒนา ก่อให้เกิดระบบวิชาเลือกเสรี ซึ่งเป็นที่นิยมกันมากในช่วง 20 ปี ปลายศตวรรษที่ 19 และต่อเนื่องมาอีก 10 ปีในต้นศตวรรษที่ 20 ระบบนี้ก่อให้เกิดปัญหา เช่น ผู้เรียนเช่น วิชาชีพ เฉพาะมากเกินไป การขาดความต่อเนื่องของลักษณะวิชาเบื้องต้นไปสู่วิชาระดับสูง การเสื่อมสลายลงขององค์ประกอบร่วมในหลักสูตร และการได้ความรู้กระจัดกระจายไม่ต่อเนื่อง จากปัญหาดังกล่าว นำไปสู่การเคลื่อนไหวเพื่อแก้ปัญหาในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 มีการจัดรูปแบบวิชาพื้นฐานทั่วไปขึ้นใหม่ 2 แบบคือ แบบลักษณะกระจายสัดส่วนรายวิชา (Distribution requirement) ซึ่ง เอ ลอเรนซ์ โลเวล (A Lawrence Lowell) อธิการบดีมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เป็นผู้สร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1909 โดยกำหนดให้ผู้เรียนเลือกศึกษา 6 วิชาจากจำนวน 16 วิชาที่จัดเป็นรายวิชาเรียนตลอดปีการศึกษาใน 3 สาขาวิชา นอกเหนือจากสาขาวิชาเอกของตน นักศึกษาจะมีโอกาสเลือกเรียนมากขึ้นในแบบที่สองจัดในลักษณะวิชาผสมผสาน (Survey course) ให้ความรู้กว้างทั้งการจัด เช่นนี้มีแนวคิดมาจากเหตุผลว่า การเจริญเติบโตของสาขาวิชาความรู้ทำให้ผู้เรียนต้องศึกษาเพื่อหาความรู้มากขึ้นไม่อาจมีเวลาศึกษาสาขาวิชาอื่น ทำให้ขาดโลกทัศน์อันกว้างไกล แนวคิด เกี่ยวกับวิชาพื้นฐานทั่วไปได้แพร่กระจายในหลาย ๆ สถาบันอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ. 1920 ซึ่ง เป็นปี เริ่มต้นที่นำมาสู่รูปแบบอย่างที่ เป็นอยู่ในปัจจุบัน นักการศึกษาหลายท่านในสมัยนั้น เสนอความเห็น ว่านักศึกษาใหม่ทุกคนควรได้ศึกษา

ปัญหาที่เกี่ยวกับปรัชญาต่าง ๆ สามารถที่จะร่วมรับรู้ความยุ่งยากของสถาบัน รวมทั้งรู้เรื่องราวทางวิทยาศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์และเห็นความเป็นมาของมนุษยชาติ ดังนั้นจึงควรให้นักศึกษาทุกคนได้เรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปที่รวมถึงการศึกษาอารยธรรมตะวันตกโดยเฉพาะ คือ จริยศาสตร์ ศาสนา สังคมศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา ประวัติศาสตร์ และวรรณคดี ซึ่งมหาวิทยาลัยแฮมเบอร์สได้สร้างวิชาชื่อ "สถาบันเศรษฐกิจและสังคม" (Social and Economic Institution) เป็นการบูรณาการวิชาสังคมศาสตร์ อันได้เป็นรูปแบบแรกของวิชาพื้นฐานทั่วไป เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่สนับสนุนการแพร่ขยายของวิชาพื้นฐานทั่วไปในสถาบันอุดมศึกษาของสหรัฐอเมริกา คือ การจัดวิชานี้ ทำให้การศึกษาเกิดความสมดุลยิ่งขึ้นทั้งนี้เนื่องจากการที่ผู้เรียนสาขาวิชาชีพจำกัดตนเองอยู่แต่ในวิชาชีพของตนทำให้ขาดแนวคิด และความรอบรู้ในสาขาวิชาอื่น ๆ แต่วิชาพื้นฐานทั่วไปจะพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้กว้าง อย่างที่ผู้มีการศึกษาคควรรู้ (Paitoon Sinlarat 1976 : 20-43)

สำหรับความเป็นมาของหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปในประเทศไทยนั้น การจัดหลักสูตรพื้นฐานทั่วไปในรูปแบบปัจจุบัน เริ่มต้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2500 โดยคณะกรรมการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้ชื่อว่า หมวดวิชาการศึกษาทั่วไป โดยจัดให้สัมพันธ์กับวิชาครู ตลอดการศึกษาทั้ง 4 ปี มีหน่วยกิตหมวดวิชานี้จำนวน 54-58 หน่วยกิตในหลักสูตรระดับปริญญาตรี ลักษณะวิชาที่จัด เป็นแบบวิชาเบื้องต้นเป็นส่วนมากในหลักสูตรสาขาพยาบาลศาสตร์ ก็ได้เริ่มปรับปรุงการจัดสัดส่วนวิชาพื้นฐานทั่วไป ให้มีสัดส่วนพอเหมาะกับหมวดวิชาชีพ (Professional education) ในปี พ.ศ. 2502 (วิเชียร ทวีลาภ 2520 : 55)

ความสนใจอย่างกว้างขวางในวิชาพื้นฐานทั่วไป ของสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งในประเทศไทย เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2517 เนื่องจากทบวงมหาวิทยาลัยได้กำหนด เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรการศึกษาในระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2517 กำหนดให้มีวิชาพื้นฐานทั่วไปอย่างน้อย 30 หน่วยกิต ซึ่งก็เป็นเกณฑ์กำหนด เช่นเดียวกับประกาศทบวงมหาวิทยาลัย เรื่อง เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรพยาบาลศาสตรระดับวิชาชีพ พ.ศ. 2525 (ทบวงมหาวิทยาลัย 2526 : 1) การติดตามผลการใช้เกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรการศึกษาในระดับปริญญาตรี พ.ศ. 2517 ทางทบวงมหาวิทยาลัยได้จัดประชุมทางวิชาการ เรื่อง วิชาพื้นฐานทั่วไปของหลักสูตรการศึกษาในระดับปริญญาตรีในปี พ.ศ. 2522 ผลของการประชุมพบว่าลักษณะการจัดวิชาพื้นฐานทั่วไปแบ่งได้เป็น 4 ประเภท คือ

1. จัด เป็นรายวิชาเดียวตามกลุ่มสาขาวิชา
2. จัด เป็นวิชาเชิงสหวิทยาการ (Multi-disciplinary)
3. จัด เป็นวิชาที่เน้นปัญหาสังคมหรือเรื่องใด เรื่องหนึ่ง เฉพาะ
4. จัดแบบผสมทั้ง 3 อย่างที่กล่าวมา

ลักษณะของการบังคับและการให้ เลือกเรียนนั้น แบ่งได้ 3 ลักษณะคือ

1. บังคับให้เรียนในแต่ละกลุ่มวิชาจำนวนหนึ่ง และให้ เลือกอีกจำนวนหนึ่ง โดยให้ มีหน่วยกิตครบตาม เกณฑ์ทุกกลุ่มวิชาตาม เกณฑ์ของทบวงมหาวิทยาลัย
2. จัด เป็นวิชาบังคับให้เรียนเหมือนกันหมดทุกคน
3. เลือกในกลุ่มวิชาที่กำหนดให้ (รายงานสรุปผลของทบวงมหาวิทยาลัย 2524 : 1)

ในส่วนของการศึกษาพยาบาลจากรายงาน เกี่ยวกับการศึกษาพยาบาลในรอบปี 2524-2526 ของคณะกรรมการควบคุมและประสานงานการศึกษาพยาบาลและศูนย์ประสานงานการศึกษาพยาบาล ซึ่งได้สำรวจโครงสร้างหลักสูตรพยาบาลระดับวิชาชีพ จากการศึกษาสถานภาพของหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ พบว่าในแง่ของความสอดคล้องระหว่างโครงสร้างของหลักสูตรพยาบาลศาสตร์กับเกณฑ์มาตรฐาน (พ.ศ. 2525) นั้นในเรื่องเฉพาะหมวด วิชาพื้นฐานทั่วไป จำนวนหน่วยกิตรวมในหมวดนี้ตรงตาม เกณฑ์มาตรฐาน กล่าวคืออยู่ในพิสัยระหว่าง 30-50 หน่วยกิต มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 39.1 คิด เป็นร้อยละ 26.5 ของจำนวนหน่วยกิตรวมตลอดหลักสูตร (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2526 : 18) แต่การสำรวจดังกล่าวนี้ไม่ได้มุ่งในรายละเอียดของลักษณะการจัด วิชาพื้นฐานทั่วไปจึงไม่ปรากฏข้อมูลในส่วนนี้

รูปแบบและการบริหารหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไป

เกี่ยวกับรูปแบบของหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไป ซึ่งในแต่ละสถาบันอุดมศึกษา ทั้งใน ประเทศและต่างประเทศมีการจัดที่แตกต่างกันในแต่ละแห่ง โดยสรุปอาจแยกออกได้ เป็น 3 ประเภทตามลักษณะการจัดคือ

1. หลักสูตรแกน (Core Cuniculum) แบ่งออกเป็น 2 แบบคือ แบบที่หลักสูตร กำหนดขอบเขตของปัญหาและกิจกรรมการเรียนไว้ให้ (Preplanned Core) และแบบที่ อาจารย์กับนักศึกษาช่วยกันกำหนดขอบเขตของปัญหาและกิจกรรมการเรียน (Open core)

หลักสูตรแบบนี้เหมาะกับนักเรียนที่มีลักษณะคล้ายกัน (Daniel Tanner and Laurel N. Tanner 1980 : 481)

2. หลักสูตรประเภทกระจายสัดส่วนรายวิชา (Distribution Requirements) แบ่งเป็น 4 แบบคือ

ก. การกระจายสัดส่วนรายวิชาตามที่กำหนดให้ (Prescribed distribution Requirements)

ข. การกระจายสัดส่วนรายวิชาโดยกำหนดขั้นต่ำให้ (Minimally prescribed or "Smogasbord" distribution requirements)

ค. การกระจายสัดส่วนรายวิชาโดยแนะนำให้นักเรียน (Recommended distribution guidelines)

ง. การจัดโปรแกรมแบบอื่น ๆ เช่น การจัดแบบสมรรถฐาน (Competency or cutcone-based general education program) เป็นต้น (Authur levine 1978 : 9)

3. หลักสูตรแบบให้เลือกเสรี (Free Electives) การจัดหลักสูตรแบบนี้ นักเรียนสามารถกำหนดวิชาพื้นฐานทั่วไปจากวิชาใดที่เขาเลือก หรือผู้เรียนอาจจะไม่เลือกเรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปเลยก็ได้ (Arthur Levine 1978 : 14)

การจัดวิชาพื้นฐานทั่วไปมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนจากหลักสูตรแบบแกนมา เป็นแบบเลือกเสรีมากขึ้น เห็นได้จากแบลคเบิร์นและคณะ (Blackburn and other 1978 : 37) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปของมหาวิทยาลัย และวิทยาลัย 270 แห่ง ในสหรัฐอเมริกา ระหว่างปี ค.ศ. 1967-1974 พบว่าการเปลี่ยนแปลงในโปรแกรมพื้นฐานทั่วไป เป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรกจากการบังคับรายวิชาเป็นการกระจายสัดส่วนรายวิชาเป็นวิชาเลือกเสรี

ในปัจจุบันแนวโน้มในการจัดรูปแบบหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปได้หันกลับไปเป็นแบบหลักสูตรแกนอีก เนื่องจากปัญหาการจัดหลักสูตรแบบเลือกเสรีนั้นทำให้เกิดขาดความเชื่อมโยงในวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร และทำให้วิชาพื้นฐานทั่วไปมีลักษณะกระจัดกระจาย และผิวเผิน (Carnegie Fowndation ; A Communtany for the Advancement of Teaching : 1978 : 170)

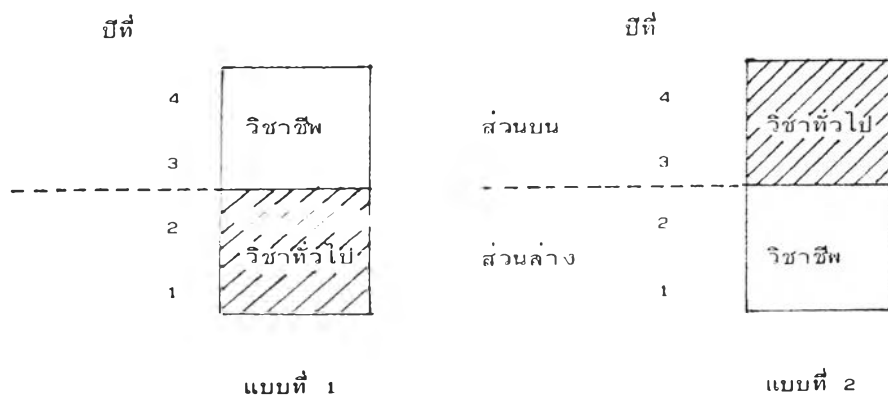
จึงจำเป็นต้องจัดให้มีความเชื่อมโยงในวิชาต่าง ๆ และให้มีลักษณะร่วมกันของผู้ที่ได้รับการศึกษา
 ในฐานะบัณฑิต โดยมีความเชื่อร่วมกัน (A Shared set of Beliefs) (Theodore D.
 Lockwood 1977) นอกจากนั้นบัณฑิตจะต้องมีความคิดกว้างไกลมองเห็นความสัมพันธ์ของตน
 ที่มีต่อบุคคลอื่น เข้าใจความต้องการและความจำเป็นของตนผูกพันกับบุคคลอื่นอย่างไร ซึ่งต้อง
 จัดในลักษณะแกน ต้องกำหนดให้ได้ว่าจะอะไรเป็นประสบการณ์ที่ทุกคนควรจะมีร่วมกัน และประสพ-
 การณ์ที่ควรมีร่วมกันของทุกคนนั้นส่วนไหนที่นักศึกษาควรจะได้เรียน (Ernest L. Boyer and
 Mortin Kaplam 1977 : 24)

การจัดหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไป

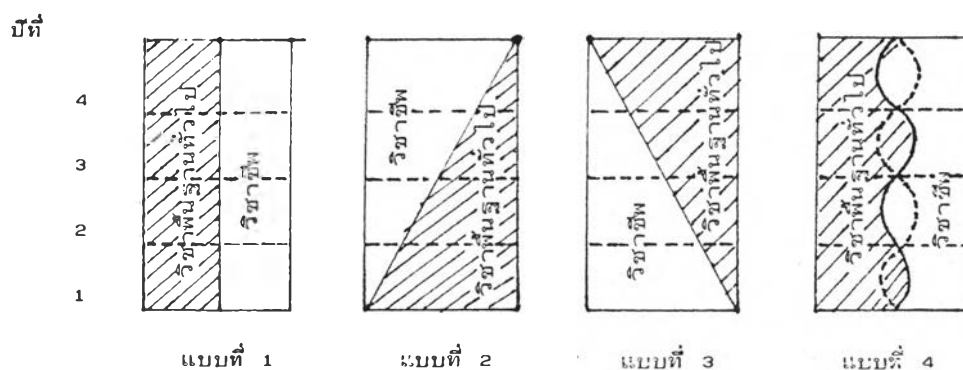
วิจิตร ศรีสอาน ได้กล่าวถึงวิธีจัดหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปว่า ประมวลได้ 3 แบบ
 คือ แบบหนังสือหมวดวิทยา (Great Book Approach) แบบสหสัมพันธ์ระหว่างวิชา (Broad
 Interdisciplinary Courses) แบบถือเอาความต้องการร่วมของผู้เรียนเป็นหลัก
 (Life Adjustment of Common Needs of Young Adults) (วิจิตร ศรีสอาน
 2518 : 81)

วิธีการจัดหลักสูตรเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างวิชาพื้นฐานทั่วไปกับวิชาชีพมีหลัก
 ใหญ่ ๆ อยู่ 2 วิธีคือ

1. วิธีแยก (Separation) จัดให้ผู้เรียนได้เรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปก่อนหรือหลัง
 วิชาชีพ ส่วนมากจะจัดในรูปแยกส่วนบนส่วนล่าง (Upper-Lower division) ในหลักสูตร
 4 ปี จะแยกเป็นส่วนบน 2 ปี ส่วนล่าง 2 ปี จะเรียนวิชาการศึกษาทั่วไปก่อนหรือหลังก็ได้

2. วิธีคู่ขนาน (Parallal) จัดให้ผู้เรียนวิชาพื้นฐานทั่วไปคู่ขนานกันไปกับวิชาชีพ ตลอด 4 ปี อัตราส่วนระหว่างวิชาสองสายนั้นอาจแตกต่างกันไปตามความเหมาะสม (วิจิตร ศรีสอ้าน 2518 : 81-83) ดังในแผนภูมิ

การบริหารหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไป

การบริหารหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปจากอดีตถึงปัจจุบัน สรุปได้ 3 รูปแบบใหญ่คือ

1. การบริหารโดยภาควิชาหรือแผนกวิชา การบริหารรูปแบบนี้ใช้ในกรณีการจัดวิชาพื้นฐานทั่วไป เป็นแบบวิชา เบื้องต้น เช่น วิชาชีววิทยาเบื้องต้น แผนกวิชาชีววิทยาเป็นผู้จัดสอน เป็นต้น อาจารย์ผู้สอนจะเป็นอาจารย์ในแผนกวิชาและมักสอนวิชาพื้นฐานทั่วไปเหมือนวิชาชีพ คือ มุ่งให้รายละเอียดแก่นักศึกษาเหมือนเตรียมเรียนวิชาชีพ กรณีเช่นนี้จะเกิดปัญหาในแง่ที่การสอนมักตรงข้ามกับจุดมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไป (Paitoon Sinlarat 1973 : 51-52)
2. การบริหารโดยคณะกรรมการวิชาพื้นฐานทั่วไป มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด จัดให้มีการบริหารรูปแบบนี้เป็นครั้งแรก โดยเชื่อว่าจะบรรลุจุดมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไปได้ (Har ward Committe 1977 : 201-203) ปัญหาที่เกิดขึ้นในการบริหารโดยคณะกรรมการประการสำคัญคือ อิทธิพลของแผนกวิชาอยู่เนื่องจากคณะกรรมการประกอบด้วยกรรมการจากแผนกวิชาต่าง ๆ จึงมีข้อขัดแย้งกันในระหว่างคณะกรรมการด้วยกันเอง เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายและวิธีการจัดการศึกษา คณะกรรมการทำหน้าที่เพียงวางแผนและประสานงานจับ ผิดชอบการจัดกิจกรรมในชั้นเรียนเท่านั้น ไม่มีสิทธิเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของมหาวิทยาลัย (Paitoon Sinlarat 1976 : 53)

3. การบริหารงานโดยหน่วยงานอิสระ รูปแบบนี้เป็นการบริหารที่ทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายของวิชาพื้นฐานทั่วไปอย่างแท้จริง เพราะเป็นหน่วยงานที่มีคณบดี หรือผู้อำนวยการ เป็นประธาน มีคณะผู้ร่วมงาน อุปกรณ์อำนวยความสะดวกในการจัดสอน และมีงบประมาณเป็นของตัวเอง การจัดในสหรัฐอเมริกา ปรากฏว่าบริหารในรูปแบบนี้ประสบความสำเร็จมากกว่าแบบอื่น เพราะสามารถจัดวิชาที่เป็นบูรณาการได้อย่างสมบูรณ์ และรับผิดชอบในการผสมผสานศาสตร์หลายสาขาเข้าด้วยกัน

ปัจจุบันที่จัดก็อยู่ในสถาบันอุดมศึกษาไทย ก็จะมีการบริหารวิชาพื้นฐานทั่วไปแตกต่างกันตามแต่ละสถาบัน แต่ยังคงครอบคลุม 3 รูปแบบนี้

ปัญหาของการนำหลักสูตรพื้นฐานทั่วไปไปใช้

คุณค่าของหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไป เท่าที่ปรากฏชัดเจนก็จะมีในแง่ของทฤษฎี แต่มักจะประสบความล้มเหลวเมื่อนำไปปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องมาจากนักศึกษาไม่เห็นความสำคัญของวิชาพื้นฐานทั่วไป (Arthur Levine 1978 : 21-23) สิ่งนี้เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับการเรียนการสอนวิชาพื้นฐานทั่วไป และในทำนองเดียวกัน เจริญ ถันธวงค์ ซึ่งศึกษาสถานภาพและการสอนวิชาพื้นฐานทั่วไปในวิทยาลัยเอกชน เมื่อปี พ.ศ. 2522 พบว่าปัญหาในด้านการเรียนการสอนเกี่ยวกับผู้เรียนคือ ผู้เรียนไม่เห็นความสำคัญของวิชาพื้นฐานทั่วไป และไม่ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมอย่างจริงจัง (เจริญ ถันธวงค์ 2522 : 1-6) และก็เช่นกัน การวิจัยของ เรณู ผลสวัสดิ์ เรื่องพัฒนาการของหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อปี 2523 ก็พบปัญหาการไม่เห็นความสำคัญของวิชานี้ และขาดทักษะในการค้นคว้าไม่เพียงแต่ปัญหาจากฝ่ายนักศึกษาเท่านั้น หากยังเป็นปัญหาในส่วนอื่น ๆ มากมาย เช่น การไม่เชื่อมโยงประสานกับรายวิชาอื่น การจัดสอนแบบผสมมักจะเป็นการนำเนื้อหามาวางเรียนต่อเนื่องไปตลอด เวลาสอนก็จะสอนให้จบลงเป็นตอน ๆ (พลสิทธิ์ หนูชูชัย 2522 : 319) ในส่วนของอาจารย์ผู้สอนตามที่ เสรี วงศ์มณฑา และ ปรัชญา เวสารัชช ได้สรุปผลการประเมินหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไว้ว่า การสอนหลายคนเป็นปัญหาสำคัญ เพราะผู้สอนต่างคนต่างสอน มีทัศนคติไม่ตรงกัน และความสามารถแตกต่างกัน (เสรี วงศ์มณฑา และปรัชญา เวสารัชช 2524)

สำหรับทางด้านการศึกษาพยาบาล แม้จะไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดทำการวิจัยถึงปัญหาของ การนำหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไป ไปใช้ในสาขาพยาบาลศาสตร์โดยตรง แต่มีผลการศึกษาที่ใกล้เคียงกับทางวิชาชีพของ บุญธรรม กิจปรีดาภิสุทธิ์ สุมนา กำทอง และบุรณ กฤตัสสา ซึ่งทำการศึกษา สถานภาพ ปัญหา และความต้องการในการเรียนการสอนกระบวนการทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ในหลักสูตรวิทยาศาสตร์การแพทย์ ระดับมหาวิทยาลัยในประเทศไทย พบว่า วิธีการเรียนการสอนวิชาทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ในหลักสูตรวิทยาศาสตร์การแพทย์ระดับปริญญาตรี ปีการศึกษา 2521 อาจารย์ส่วนใหญ่ใช้วิธีการบรรยายล้วน แต่ นักศึกษาต้องการวิธีการบรรยายที่มีโสตทัศนอุปกรณ์ประกอบ และต้องหาไปศึกษานอกสถานที่ ปัญหาสำคัญคือ การนำเอากระบวนการวิชาทางสังคมศาสตร์มาสอนในหลักสูตรวิทยาศาสตร์การแพทย์นี้ ทำให้นักศึกษาต้องเรียนหนักขึ้น มิฉะนั้นต้องลดวิชาชีพลอง นักศึกษาขาดตำราอ่านประกอบและวิธีสอนไม่น่าสนใจ ซึ่งเป็นไปในทางองเดียวกับการศึกษาของไพฑูรย์ สีนลารัตน์ ที่ทำการศึกษาด้านภาพปัญหาของวิชาพื้นฐานทั่วไป เมื่อปี พ.ศ. 2522 นั้นพบว่า สภาพการเรียนการสอน อาจารย์พอใจจะสอนและส่วนใหญ่สอนร่วมกันใช้การบรรยายมาก อุปกรณ์น้อย ผู้เรียนมากมีปัญหา (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ 2522 : 20)

ข้อมูลต่าง ๆ ที่นำเสนอมาโดยตลอดนั้น จะเป็นแนวทางในการค้นคว้า ศึกษา วิจัย ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้มีโอกาสต่อไป

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาพัฒนาการของหลักสูตรวิชาพื้นฐานทั่วไปของ หลักสูตรสาขาพยาบาลศาสตร์ จึงสมควรจะได้กล่าวถึงความเป็นมา และพัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย และพัฒนาการของหลักสูตรสาขาพยาบาลศาสตร์ ไว้ในที่นี้ด้วยดังนี้

ความเป็นมาและพัฒนาการของการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย

การจัดการศึกษาพยาบาลในประเทศไทย ได้จัดตั้งมาจนถึงปัจจุบันประมาณ 90 ปี (พ.ศ. 2439 - 2529) มีลำดับการพัฒนาโดยสรุปดังนี้

ระยะก่อตั้งโรงเรียนพยาบาล

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ได้ทรงริเริ่มหลักสูตรการฝึกหัดวิชาแพทย์ ผดุงครรภ์ขึ้นที่โรงเรียนแพทยากร โรงพยาบาลศิริราช เมื่อปี พ.ศ. 2439 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาการสูญเสียชีวิตมารดาและทารก เนื่องจากการคลอด หลักสูตรประกอบด้วย ภาคทฤษฎีเรียน 2 ปี มีวิชาที่ใ้โอไลยัคัพพานูเคราะห์ สุขวิทยา การตรวจไข่ การพยาบาล และธรรมจรรยา และเรียนภาคปฏิบัติอีก 1 ปี โดยให้ฝึกเลี้ยงเด็ก, การปลูกฝีให้กับประชาชน การนวด การตรวจไข่ การพยาบาล และการผดุงครรภ์ โดยเนื้อหาเน้นหนักไปทางด้านการผดุงครรภ์มากกว่าการพยาบาล (การก่อตั้งโรงเรียนครั้งนี้ได้แนวคิดจากคณะมิชชันนารีอเมริกัน ซึ่งเริ่มเข้ามาติดต่อกับไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อปี พ.ศ. 2205) พื้นฐานความรู้ขั้นต่ำตามมาตรฐานการศึกษาทั่วไปในสมัยนั้นคือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 รับนักเรียนรุ่นแรก 10 คน สำเร็จการศึกษาเมื่อปี พ.ศ. 2441

พ.ศ. 2449 เปิดหลักสูตรฝึกหัดบุรุษพยาบาลที่โรงเรียนฝึกหัดพยาบาลชาย เพื่อแก้ปัญหาค่านิยมที่ประชาชนเห็นว่าสตรีไม่สมควรดูแลพยาบาลผู้ป่วยต่างประเทศ แต่ต่อมาค่านิยมเรียนพยาบาลมากขึ้น และค่านิยมของประชาชนเปลี่ยนไป (จากส่วนหนึ่งที่มาจากการเปิดโรงเรียนพยาบาลแห่งที่สองในปี พ.ศ. 2457 ซึ่งพยาบาลได้แสดงให้เห็นความสามารถในการให้การพยาบาลผู้ป่วยต่างประเทศ จนได้รับการยอมรับ) โรงเรียนฝึกหัดพยาบาลชายแห่งนี้จึงปิดหลักสูตรไปในปี พ.ศ. 2467

พ.ศ. 2457 ตั้งโรงเรียนพยาบาลแห่งที่สองขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสภาการศึกษาไทย ตั้งโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยขึ้นในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเตรียมเจ้าหน้าที่พยาบาลสำหรับให้บริการแก่ผู้ป่วยในโรงพยาบาล หลักสูตรเน้นหนักด้านการพยาบาลทั่วไป มีวิชาการพยาบาลทั่วไป การพยาบาลโรคทางอายุรกรรม และการพยาบาลโรคทางนรีเวช ซึ่งการเรียนการสอนในระยะแรกนี้เป็นไปในแบบการฝึกหัด (Apprenticeship) เหมือนในยุโรป และสหรัฐอเมริกายุคตั้งต้น คือ มีการสอนทฤษฎีในชั้นเรียน แต่การเรียนในหอผู้ป่วยเป็นภาคปฏิบัติเน้นฝึกงานกับเจ้าหน้าที่ในโรงพยาบาล ผู้บริหารโรงเรียนพยาบาลในยุคนี้มีการตระเตรียมครูพยาบาลโดยส่งไปศึกษาวิชาพยาบาลที่ประเทศฟิลิปปินส์ (วิเชียร ทวีลาภ 2520 : 50)

พ.ศ. 2467 จัดตั้งโรงเรียนพยาบาลแห่งที่ 3 ซึ่งเป็นโรงเรียนพยาบาลของเอกชนแห่งแรกโดยคณะมิชชันนารีเพรสไบทีเรียน ตั้งที่โรงพยาบาลแมคคอมมิค จังหวัดเชียงใหม่

มีวัตถุประสงค์เพื่ออบรมพยาบาลไว้สำหรับการพยาบาลแก่ผู้ป่วยในโรงพยาบาล การดำเนินงานของโรงเรียนเป็นลักษณะสถาบันการศึกษาสมทบ (Affiliated Institution) ของโรงเรียนพยาบาลสภากาชาดไทยให้หลักสูตรและข้อสอบของโรงเรียนพยาบาลสภากาชาดไทย

ระยะเวลาปรับปรุงการพยาบาลให้เข้ามาตรฐาน (พ.ศ. 2469-2484)

พ.ศ. 2469 สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงสงขลานครินทร์ ซึ่งสนพระทัยในกิจการสาธารณสุขของไทย ทรงชักชวนมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์ให้ความช่วยเหลือด้านการสอนวิชาการแพทย์และการพยาบาล ผลของความช่วยเหลือทำให้โรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์และอนามัยโรงพยาบาลศิริราชเปลี่ยนหลักสูตร และขยายเวลาเรียน เพื่อผลิตพยาบาลชั้นพื้นฐานที่ได้มาตรฐาน โดยทางมูลนิธิร็อกกี้เฟลเลอร์จัดส่งพยาบาล และครูพยาบาลมาช่วยสอนและฝึกอบรมนักเรียนพยาบาล จัดหาอุปกรณ์การสอน และการรักษาพยาบาลตลอดจนให้ทุนการศึกษาแก่ครูอาจารย์พยาบาลของไทย ซึ่งการศึกษาพยาบาลในระยะนี้ อาศัยคณะพยาบาลอเมริกันช่วยในการวางรากฐานของหลักสูตรและระบบการศึกษาใหม่ (เป็นหลักสูตรที่ใช้ระยะเวลาเรียน 3 ปี 6 เดือน เรียนการพยาบาลทั่วไป 3 ปี และการผดุงครรภ์ 6 เดือน) กล่าวคือ เป็นระบบการเรียน 2 ระยะ ระยะแรกเป็นระยะเตรียมการพยาบาล (Probation Period) 6 เดือนแรก เรียนวิชาการพยาบาลเบื้องต้น และวิชาทางวิทยาศาสตร์พื้นฐาน เพิ่มวิชาเรียนที่จำเป็น เช่น กายวิภาคศาสตร์ เคมี ปาธโกลยี เป็นต้น จัดระเบียบการสอนทางภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ ในหอผู้ป่วย มีห้องสำหรับปฏิบัติการพยาบาลสำหรับให้นักเรียนฝึกปฏิบัติวิธีการพยาบาลต่าง ๆ ก่อนก่อนที่จะขึ้นไปปฏิบัติจริงกับผู้ป่วย ซึ่งแต่เดิมไม่มีเมื่อขึ้นฝึกปฏิบัติงานก็มีครูดัดความนิเทศอย่างใกล้ชิดตลอดระยะเตรียมการพยาบาล เมื่อสิ้นสุด 6 เดือน นักศึกษาต้องสอบได้ทุกวิชา จึงจะได้รับหมวกและอนุมัติให้เรียนต่อในภาคคลินิกได้ สำหรับการเรียนการสอนทางคลินิก แบ่งเป็นภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ การสอนภาคทฤษฎี สอนเนื้อหาของโรคต่าง ๆ โดยแพทย์ และมีครูพยาบาลสอนการพยาบาลโรคต่าง ๆ ตามไปกับการสอนของแพทย์ นักศึกษาทุกคนต้องขึ้นฝึกปฏิบัติผลัดเปลี่ยนกันไปตามหอผู้ป่วยต่าง ๆ ภายใต้การสอนและควบคุมของหัวหน้าฝึกที่มีความชำนาญและเลือกสรรแล้ว มีการให้คะแนนภาคฝึกปฏิบัติ และความประพฤติ ซึ่งนำมาพิจารณาในการสอบเลื่อนชั้น และสำเร็จหลักสูตรด้วย (วิเชียร ทวีลาภ 2520 : 51-52)

ส่วนโรงเรียนพยาบาลสภากาชาดไทย ก็ได้ปรับปรุงให้เข้ามาตรฐานโดยจัดส่งพยาบาลไปศึกษาวิชาการพยาบาล ณ ต่างประเทศ ซึ่งนอกจากจะปรับปรุงเพิ่มเติมแขนงวิชาการพยาบาล และการผดุงครรภ์ให้เป็นแนวทางเดียวกับของศิริราชแล้ว ยังเพิ่มวิชาการพยาบาลสาธารณสุข เข้าไว้ในหลักสูตรด้วย

เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2484 คณะมิชชันนารีเซเว่นเคย์ แอดเวนติส จัดตั้งโรงเรียนพยาบาลขึ้น เพื่อผลิตพยาบาลสำหรับปฏิบัติงานในโรงพยาบาล โดยจัดสอนเฉพาะแขนงวิชาพยาบาลทั่วไป เมื่อมีสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นได้ปิดทำการ และเปิดใหม่ในปี พ.ศ. 2490

ระยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2489-2510)

ระยนี้ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากองค์การสหประชาชาติ และบรรดามิตรประเทศทั้งหลายในด้านผู้เชี่ยวชาญ ทุนการศึกษา ตำรา และวัสดุอุปกรณ์ หลักสูตรก็ได้รับการปรับปรุงเนื้อหาและวิธีการสอนโดยทั่วไป ทำให้การศึกษาพยาบาลเจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว กล่าวคือในปี พ.ศ. 2489 เปิดโรงเรียนพยาบาลแห่งที่ 4 คือ โรงเรียนพยาบาลโรงพยาบาลหญิง (ปัจจุบัน คือ วิทยาลัยพยาบาลกรุงเทพ) นอกจากนี้ในช่วงระยะเวลา 20 ปี (พ.ศ. 2490-2510) ดังกล่าว มีโรงเรียนพยาบาลเพิ่มขึ้นถึง 12 แห่ง ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค หลักสูตรที่ใช้ในตอนต้นของระยนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นระดับประกาศนียบัตรพยาบาล ผดุงครรภ์ และอนามัย โดยมีเนื้อหาการอนามัยชุมชนเพิ่มขึ้นจากหลักสูตรพื้นฐานเดิม เพื่อให้พยาบาลที่สำเร็จการศึกษาสามารถออกไปปฏิบัติงานตามโรงพยาบาล และสถานีอนามัยในส่วนภูมิภาคได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ในด้านระบบการศึกษา ได้ปรับปรุงเนื้อหา และวิธีสอนโดยยึดหลักการพยาบาลสมบูรณ์แบบ ต่อมา มีการจัดหลักสูตร เป็นระบบ Block system คือเรียนภาคทฤษฎีในแต่ละ เนื้อหาให้จบแล้วจึงขึ้นฝึกปฏิบัติ ในระยหลังมีการเปิด เรียนหลักสูตรต่อเนื่องระดับปริญญาตรี เป็นหลักสูตรสูงกว่าขั้นพื้นฐาน (Post-Basic Program in Nursing) ในสถาบันหลายแห่ง คือ ที่คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล และคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ระยการก้าวเข้าสู่ระบบการศึกษาพยาบาลเพื่อชุมชน (พ.ศ. 2511-ปัจจุบัน)

ในระยนี้การศึกษาของประเทศมีการเคลื่อนไหวกันมาก สถาบันการศึกษาวิชาชีพ

หลายแห่ง เช่น วิทยาลัยครู วิทยาลัยอาชีวศึกษา ได้รับการยกฐานะขึ้น เป็นสถาบันอุดมศึกษา มีการปรับปรุงขยายระดับการศึกษา เป็นระดับปริญญาตรี และปริญญาโทกันมาก บทบาทและหน้าที่ของพยาบาลได้มีการเปลี่ยนแปลงขยายขอบเขตรับผิดชอบมากขึ้น อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป สภาพของการจัดการศึกษาจึงมิได้มุ่งที่จะมีความรู้แจ้งวิชาชีพอ่างเดียว ซึ่งเป็นการสอดคล้องกับแนวการศึกษาของชาติในระดับอุดมศึกษา

ประมาณปี พ.ศ. 2520 W.H.O. ได้เผยแพร่แนวคิดทางด้านสาธารณสุขมูลฐานไปทั่วโลก และประเทศไทยก็รับแนวความคิดนี้เข้ามาในระบบสาธารณสุขของเรา ทำให้การจัดการศึกษาพยาบาลต้องมีการปรับปรุงระบบการศึกษา ให้รับกับบทบาทใหม่ตามแนวทางของการสาธารณสุขมูลฐาน การเรียนการสอน เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงกระบวนการพยาบาล ให้หลักการทางวิทยาศาสตร์มากขึ้น เนื้อหาวิชาส่วนใหญ่จะเน้นบทบาทของพยาบาลทั้งในโรงพยาบาลและในชุมชน ตามวิถีทางของการสาธารณสุขมูลฐาน ให้ประชาชนมีสุขภาพอนามัยดีถ้วนหน้า ดังที่ปรากฏอยู่ในสภาพของการศึกษาพยาบาลในปัจจุบัน

พัฒนาการของหลักสูตรพยาบาลศาสตร์

สถาบันการศึกษาพยาบาลโดยทั่วไปในปัจจุบันมีหลักสูตรแตกต่างกันไปหลายรูปแบบ ตั้งแต่ชื่อหลักสูตร จำนวนหน่วยกิต การจัดโปรแกรมการเรียน วิธีการสอน และการประเมินผล จะมีคล้ายคลึงกันที่วัตถุประสงค์ของหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพ เพราะสภาพความต้องการของสังคมแต่ละสถาบันไม่เหมือนกัน แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรพยาบาลในประเทศไทยพัฒนามาจากหลักสูตรของ 2 โรงเรียนแห่งแรกที่จัดตั้งขึ้น คือ โรงเรียนพยาบาลของโรงพยาบาลศิริราช และโรงเรียนพยาบาลของสภาากาชาดไทย ซึ่งได้รับการวางรากฐานหลักสูตรจากคณะพยาบาลอเมริกัน

พัฒนาการของหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ของไทย ถ้าแบ่งตามระยะการศึกษาที่ได้เสนอไว้ในส่วนความเป็นมา และพัฒนาการของการศึกษาพยาบาลไทยข้างต้นแล้ว สามารถแบ่งสรุปได้เป็น 3 ระยะคือ

ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2439-2489) หลักสูตรเน้นหนักที่การดูแลให้มีความสุขสบายแก่ผู้ป่วย พยาบาลต้องทำทุกอย่าง จึงมีเนื้อหาการสอนทางทฤษฎีเป็นการท่องจำมากกว่า การริเริ่มสร้างสรรค์ (ประนอม อิมเอม 2523 : 26) ต่อมา (ปี พ.ศ. 2470-2489) ปรับปรุงหลักสูตรเป็นระบบใหม่ กำหนดพื้นฐานความรู้เป็นประโยคมัธยมศึกษาตอนต้น ระยะเวลาศึกษา 3 ปีครึ่ง ถือเป็นหลักสูตรพยาบาลพื้นฐาน (วิเชียร ทวีลาภ 2520 : 51)

ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2490-2510) ช่วงระยะหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นระยะที่ฟูการศึกษา ประเทศไทยได้รับความช่วยเหลือจากหลายองค์การของต่างประเทศ ครูพยาบาลได้รับทุนศึกษาต่อต่างประเทศจำนวนมาก นำความรู้มาปรับปรุงแก้ไขการศึกษาพยาบาลในประเทศ มีการจัดหลักสูตรเป็นระบบ Block system คือ เรียนภาคทฤษฎีในแต่ละเนื้อหาให้จบแล้วจึงฝึกปฏิบัติ ซึ่งเป็นลักษณะของหลักสูตรที่สถาบันการศึกษาพยาบาลส่วนใหญ่ใช้อยู่ในระยะนั้น

ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2511-ปัจจุบัน) เป็นระยะที่เปลี่ยนแปลงลักษณะหลักสูตร โดยเน้นให้ผู้เรียนมีพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์สูงขึ้น พร้อม ๆ กับบรรจุวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์เพิ่มขึ้นด้วย โดยได้มุ่งแง่วิชาชีพแต่เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้แนวโน้มของหลักสูตรลักษณะใหม่ หลังจากที่มีการตื่นตัวตามแนวทางของการสาธารณสุขมูลฐานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2520 ลักษณะของหลักสูตรก็มุ่งเข้าสู่เนื้อหาที่เป็นชุมชนมากขึ้น แต่โดยทั่วไปหลักสูตรก็ยังคงเป็นไปในลักษณะวิชาชีพที่เน้นโรคภัยไข้เจ็บ (Disease Oriented Professional Education) มากกว่าการศึกษาของวิชาชีพที่เน้นแนวทางแห่งสุขภาพ (Health Oriented Professional Procasionnal Education) อยู่นั่นเอง (เอี่ยมพร ทองกระจาย 2524 : 35 อ้างถึงประพนธ์ ปิยะรัตน์, 2522)